

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes

uti

GOTTLANDS LÄN

till

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1833, 1834, 1835, 1836 och 1837.

S t o c k h o l m.

Tryckt hos A. G. HELLSTEN, 1840.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Gottlands Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-Berättelse, för Åren 1833, 1834, 1835, 1836 och 1837.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes

uti

GOTTLANDS LÄN

till

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1833, 1834, 1835, 1836 och 1837.

S t o c k h o l m.

Tryckt hos A. G. HELLSTEN, 1840.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
1:o Länets Allmänna beskaffenhet.....	3.
Innevånare.....	5.
Näringsar.....	7.
Jordbruket.....	7.
Boskapsskötseln.....	9.
Skogar.....	11.
Bergsrörelse.....	12.
Fabriker, Bruk och öfriga Näringsar.....	12.
Binäringsar.....	13.
Handeln.....	16.
Politisk Författning.....	17.
Kammarverk.....	17.
Stats-bidrag.....	21.
Politi.....	22.
Wisby, Länets enda Stad.....	27.

Ön Gottland, med omgifvande mindre holmar, och Fårön, belägne nära i midten af Östersjön emellan 56°, 54', 40" och 57°, 59', 50" Latitud samt emellan 36°, 16', 30" och 37°, 33', 30" Longitud, utgöra omkring 24 kvadrattmil. Gottska Sandön, belägen 5¼ geografiska eller sjömil norr om Fårön, tillhör äfven Gottlands Län.

Afstånden från Gottland till omgifvande fasta land, beräknade i vanliga sjömil efter 15 på graden, äro som följer:

Emellan Klintehamn och Böda på Öland	9½.
„ Cronwall och stora Carlsö $\frac{7}{8}$ mil och derifrån till Engern på Öland 6½, inalles	7¾.
„ Halls Huk vid Kappelshamn och Landsorts Fyr	14.
„ Östergarnsholm och Vindau i Curland	20.
„ samma holme och närmaste strand af Curland vid Bakhofven	18¾.
„ Hoburgen och Reserhoofft norr om Danzig	31¼.

Gottland, som åtnjuter ett tempererad klimat, är dock underkastadt det aldeles egna förhållande, att under stränga vintrar på en tid af ända till fem månader, kunna vara afskiljdt från all kommunikation med fasta landet, en följd af Öns aflägsenhet derifrån och den under sådana vintrar blifvande myckna drif-is, som nästan uppfyller Östersjön.

Utom hvad Historieskrifvare anföra, såsom inträffadt i en långt aflägsen forntid, är det utan exempel att isen så sammanfrusit, att någon på den kunnat färdas häremellan och fasta landet, utan att behöfva stycketals begagna båt.

Enligt Geologernas mening består Gottlands grund af sandstensberg, öfverdrage med en kalkstensmassa af olika höjd; kalkhällen är på de flesta ställen betäckt af djupare eller grundare jord af omvexlande beskaffenhet, men i allmänhet kalkblandad; endast på sydligaste delen af Ön kommer sandstenen i dagen.

Öns stränder, synnerligast på vestra sidan, äro i allmänhet höga; i de bugter stränderna bilda med utanför varande grund, äro goda hamnar för mindre fartyg; största delen af dessa hamnar finnas på östra sidan af Ön, der äfven 2:ne hamnar för större fartyg finnas, nemligen Slitö och Fårösund.

Landet är i allmänhet flackt; största landthöjden följer i norra delen nära vestra kusten, men drager sig mera midt i landet i mellersta och södra delen af Ön; mindre åsar finnas äfven, hvilka, i förening med fördjupningar i marken, åstadkomma en mängd träsk och myror, flera af betydlig vidd. Af skiljda kalkstensberg finnas ock på några ställen, ehuru icke af betydlig höjd; de märkligaste deribland äro: Thorsborg och Grogarnsbergen på östra sidan, Hoburgen på öns sydliga udde, Klinteberget nära hamnen af samma namn, samt några kullar i Linde socken uti midten af landets södra del. Jordmånen består närmast stränderna, mest af kalkstensklapper och sand, endast på få ställen af lera; i mellersta delen af Ön finnas deremot djupa lera och mylla. Vattendragen bestå endast af ofvannämnda träsk och myror, upptagande en vidd af omkring 50,000 tunnland; de derifrån till hafvet löpande bäckar och åar uttorka nästan allesammans under sommaren, likasom myrorne, hvilka då blifva så torra, att fodret å dem de flesta år med lätthet kan afbärgas. Ler- och mylljorden är ganska bördig, äfven kalkstensklappern under år med ymnig nederbörd, men endast för rågsädet, hvilket ock nästan uteslutande å denna jordmån begagnas; säden blifver der fri från ogräs och mjölet af en ovanlig hvithet, hvarföre detsamma med begärlighet uppköpes.

Sedan flera år tillbaka har man i trakten af Westervik till utsäde uppköpt sådan råg, som vanligen benämnas *Strandråg*, emedan de stora kalkstensklapper-åkrarne äro vid stränderne belägna, och funnit sig dermed ganska belåten; halmen å densamma likasom å all verklig Gottlandsråg är lägre än den å fasta landet, men axen deremot större och rikare. Under torra somrar lider vextligheten på Gottland genom jordens starka uppblandning af kalk, som insuger och länge bibehåller värmen, mera än i andra provinser, som icke hafva kalkgrund; man är derfor här på landet nödsakad, för att skaffa skugga åt gräsvexten, att låta ängarna vara bevxta med skog.

Uti Hoburgs Ting, det sydligaste af Ön eller der sandstenen kommer i dagen och hvarest rågsäde hufvudsakligast och nära uteslutande af annat begagnas, lider vexten mindre af torra, emedan sandstenen bibehåller fugtighet och kyla; missvext inträffar der oftast under mycket regniga somrar, då god skörd erhålles på öfriga delar af Ön. — Flere arter af marmor och mergelskiffer förekomma; sandsten, tjenlig till slipstenar m. m., finnes till öfverflöd i Hoburgs Ting. Iugen malmart är hittills upptäckt, och med afseende å bergens natur, troligen ej heller till finnandes. Det bör dock anmärkas såsom en besynnerlighet, att här finnas 2:ne källor med stark mineral-

smak, och hvaraf den ena, belägen uti Hamra socken, begagnas såsom helso-brunn. Skog är ännu i temlig myckenhet, utom i södra delen af Ön. Stora trakter gifvas, som endast för skogsvext äro tjenlige, emedan jordlagret är allt för tunnt på kalkhällen, för att gifva vextlighet åt annat. Landet är i det hela ett slätt land, som egentligen endast är kuperadt af träsk, myror och skog. Flygsand finnes lyckligtvis endast på tvenne ställen inom Länet, nemligen på Fårön, der fältet är omslutet af skog, men sandbergen likväl på sydvestra sidan lika höga med trädtopparne, samt på Sandön.

Gottska Sandön utgör omkring $\frac{1}{2}$ kvadratmil, med 6,000 tunnland skog och nära 400 tunnland i åker, äng och beteshagar, allt af högst mager beskaffenhet. Rehnmossa vexer ymnigt på Ön, hvarföre ock fordom rehnar der underhållits. Flygsanden har längs stränderna formerat kullar och äfven på en del ställen inträngt i skogen, utan hvilken Ön snart skulle förvandlas uti en sandhed.

Sedan förra Femårs-Berättelsen har ingen betydlig aftappning af myrmark ägt rum, den största som skett är en fortsättning utaf aftappningen af myren vid Wellarfve gård i Roma socken, hvarå odlingen ock oförtrutet fortgår och visat vackert resultat; afmätningar å åtskilliga andra myror hafva äfven under sednare åren ägt rum och öfverenskommelser om deras utdikning äro under uppgörelse; hågen synes verkligen ånyo vaknat för så beskaffade odlingar. Det i sednaste Berättelsen omnämnde stora företaget med aftappningen af Helene eller Roma myr, hvilket den största interessenten deri, Arrendatorn af Roma Klosters Kungsgård angaf sig vilja fortsätta, har mött hinder genom uppväckt rättegång utaf andra interessenter i samma myr; huruvida rättegången fortsättes af Arrendatorn är ovisst.

Innevånare.

Enligt sista Femårs-Berättelsen och 1832 års mantalsskrifning utgjorde antalet af Länets innevånare sistnämnde år:

Mankön	18,464.
Qvinkön	20,303.

Tillsammans 38,767.

Nu uppgår folkmängden, enligt 1837 års mantalsskrifning, till 40,404 personer, hvaraf i Wisby finnas	4,134.
I Norra Fögderiet	16,745.
I Södra Fögderiet	19,525.

Tillsammans 40,404.

Af denna Länets folkmängd äro: Mankön 19,193 och Qvinkön 21,211.	
Mantalskrifue	Mankön 10,590.
	Qvinkön 12,256.
Mantalsfrie af	Mankön 1,889.
	Qvinkön 2,553.
Minderårige af	Mankön 6,714.
	Qvinkön 6,402.

Efter Stiftets upprättade Qvinqvennii-Tabell för år 1835, utgjorde hela folkmängden 40,671 personer.

Folkmängdens förökande under de sednare fem åren med 1,637 personer, härflyter till en del ifrån nya hushåll, uppkomna genom hemmansklyfning och afsöndring af jord, men hufvudsakligen i naturlig följd deraf att, då icke förödande farsoter eller krig hemsöka, de föddas antal nästan alltid öfverstiger de dödas; man har icke den tillfredsställelsen att kunna anmäla denna folkökning såsom ett resultat utaf under tiden uppkomne nya näringsgrenar eller betydande utvidgning af de äldre.

Beräffande folkets bildning och sedlighet får anföras, att allmogen i allmänhet har större hyfsning i uppförandet och mera belevnhet i umgänget än i de flesta andra provinser; slagsmål bland dem äro sällsynta, och ehuru väl här finnas de, som stundom öfverlasta sig med starka drycker, sker det icke allmänligen uti samqväm. Folket är ganska ömtåligt för förolämpningar, vare sig i gester eller genom ord; rättegångar derom uppstå ofta. Lagens välde hyllas af alla, men ock äro många benägna för rättegångar. Gottlänningen älskar vällefnad och en viss beqvämlighet, men när så behöfves är han färdig till ansträngningar och inskränker sig till det nödtorftiga utan jemmerlåt.

Bruket bland allmogen, innan åldern deraf gör behof, att till sina barn upplåta husbondeväldet öfver fastigheten och oftast äfven ägande-rätten dertill mot visst betingadt lefnadsunderhåll i natura-persedlar, som här kallas levision, fortfar oförminskadt, ehuru erfarenheten visar att täta missämjor och olyckliga tilldragelser derigenom uppstå.

Oaktadt den anförda böjelsen för vällefnad och beqvämlighet, är folket i allmänhet oförskräckt i faror, och hårdigt i köld och oväder på sjön; färskinnspelsar, så allmänna i Rikets öfriga provinser, brukas här icke. Gottlänningen har i allmänhet mycken lätthet att fatta, och dess mekaniska fintlighet visar sig synnerligast vid inrättningar som lätta arbeten.

Välmgågan hos allmogen, som 1833, då sednaste Berättelse afgafs, hade betydligt repat sig efter 1827, 1828 och 1829 årens missvexter, under hvil-

ka den betydligt aftagit, synes under sednaste års mindre goda skördar åter hafva något sjunkit; likvisst hafva spannmåls-undsättningar genom förskjutna medel af Staten icke varit behöfliga, och således icke heller någon skuldsättning till Staten ägt rum. Säd har ock under alla åren härifrån exporterats, dock till vida mindre betydligt belopp än åren 1830 och 1831, ej heller har den exporterade blifvit så väl betald som under nämnde år.

Lagsökningarnes antal under dessa fem år hafva varit:

År 1833	1,534.
„ 1834	1,970.
„ 1835	2,687.
„ 1836	2,748.
„ 1837	3,996.

Näringar.

Jordbruket är i allmänhet inrättadt i tre-skifte, dock på en del gårdar och vid staden, för potates-odlingen, i fyr-skifte. Fullständigt cirkulationsbruk är ingenstädes infördt. Höstsäden utgör den vida betydligare delen och består mest af råg samt något hvete; vårsäden åter mest af korn och något blandsäd, litet ärter och lins, men icke allmänligt hafra; potates odlas deremot ganska betydligt. På sämre jordmän nyttjas tve-säde, eller rättare sagdt, åkern är lagd i tve-skifte, hvilket ock alltid är förhållandet med de af kalkstensklapper bestående åkrarne, der endast råg trifves. Till gödning på dessa strandåkrar begagnas med mycken fördel sjötång; den förutan skulle dessa åkrar vara af föga värde, och många socknar, som nu årligen aflåta mycken spannmål, skulle då sakna brödföda.

I afseende på sädens ansning klaga köpare icke utan skäl att dervid hafves för ringa omsorg till dess befriande från svingel, tranärter och åkerlök. Ehuru vindmachiner de sednare åren börjat af allmogen begagnas, är dock ännu icke deras bruk så allmänt, att det hunnit visa särdeles inflytande på den utskeppade sädens renhet. — Väl rengjord Gottlands-råg och korn äro till vigt och öfrigt beskaffenhet fullt jemngoda med de bästa slaggen deraf i andra provinser.

Utom vid Wisby stad, som äger betydlig jord och hvarest idkas ett stort och väl värdadt jordbruk, samt af en mindre del jordbrukare på landet, är föga ansträngning gjord till gödningsämnenas förökande medelst så kallade komposter. Med bengödning är förliden höst af några jordbrukare första försöket gjordt och har temligen väl utfallit.

Brännvinstillverkningen inom provinsen, ehuru icke obetydlig, har dock minskats; exporten deraf sker förnämligast på Stockholm.

Odlingen af liu och hampa är ganska inskränkt och på långt när icke svarande emot Länets behof. — De ofta nog inträffade strandningar af fartyg, lastade med desse artiklar, hvilka till lindriga, priser på auktioner blifva försälde, torde i sin mån hafva bidragit till att minska hågen för denna odling.

Humlan, som här vexer, är af utmärkt god beskaffenhet och torde afkastningen, då årsvexten deraf är ymnig, vara tillräcklig för landets behof.

Plantering af fruktträd och odling af trädgårdsvexter märkes icke hafva under de sednare åren särdeles tilltaget; dock är att anmärka, att få hemmansdelar och bebyggda lägenheter finnas, som icke äga en trädgårdstappa med grönsaker, bärbuskar och några fruktträd; med mångfaldiga blommor är hvarje täppa prydd. Senap odlas tillräckligt för behofvet och torde vara den bästa, som i Sverige vexer. I Wisby, äfvensom på några ställen på landet, finnas valnöträd, som under varma somrar gifva ymnig frukt, deraf en del afsättes på Stockholm.

Mullbärsträd finnas äfven i Wisby och bära ymnigt, men bären mogna endast i varma och torra somrar; af mycket regn mögla de på träden. Flera tusende plantor af hvita mullbärsträdet hafva under sednare åren från Sällskapet för Silkesodlingens befrämjande i Stockholm blifvit hitsände och utplanterade, men först i en framtid kan större löftägt af dem erhållas; silkesodlingen har likväl, fast i liten skala, af några personer med temmelig framgång bedrifvits.

Spannmålsproduktionen, då missvext icke inträffar, lemnar årligen betydligt öfverskott, så att i medeltal kan utskeppningen räknas till 12 å 15,000 tunnor. År 1831 uppgick den till 32,000 tunnor.

Sädesodlingen fortgår i tilltagande. De flesta nyodlingar bestå dock af hagmark, som upptages till åker; någon viss trakt af Ön kan icke särskildt utmärkas framför andra i odlingsföretag. Under sednaste år har Norrlands-plogen, med sin tvära bill, blifvit införd af Arrendatorn af Roma Klosters Kungsgård, och bruket deraf börjar sprida sig på Ön; några exemplar af den Engelska plogen hafva äfven blifvit införda, men något allmäunare bruk af densamma har ännu icke uppstått. Åtskillige af här begagnade åkerbruksredskap äro egne för denna provins och särdeles väl afpassade för härvarande lokal; bland dem är att märka: lian, eller som den här kallas, sigden, som är nästan rak, omkring $5\frac{1}{2}$ qvarter lång och mellan 3 och 4 tum bred;

bred; den är fästad i en sådan ställning vid ett långt skaft, att lian följer tätt vid marken, hvarigenom vid slättern intet går förloradt af den på de flesta ställen korta men kraftiga gräsväxten; skördemannen går under arbetet alldeles rak; utom fördelen af breda slag, vinnas äfven med dessa lior en här högst behöflig lätthet vid höslättern att åtkomma gräset mellan träd och buskar; säden aftages äfven med samma lior, hvarvid dock, då den är väl mogen, mycken kornspillning uppkommer.

På räfsan har kammen en lutande ställning inåt, hvarigenom noggrant kan uppfångas hvarje stråd.

Bland mekaniska inrättningar till besparande af arbetskraft, äro förnämligast att märka Tröskverken, här så allmänna, att få fjerdedels hemman sakna dem. Bland allmogen finnas flera skicklige tröskverksbyggare, som ofta afresa till andra provinser, synnerligast Skåne, att der bygga dessa verk; äfven från Tyskland hafva beställningar af tröskverk här blifvit gjorda.

Boskapskötseln är icke högt uppdrifven, härflytande förnämligast deraf att, ehuru sädesproduktionen är i tilltagande, så fortgår likväl icke ängsodlingen i motsvarande förhållande.

Jordmänen, såsom redan är nämndt, är på de flesta ställen icke heller för hög gräsväxt särdeles gynsam. Några större jordbrukare hafva dock med temmelig framgång, på djupare jord, fortsatt och ökat odlingen af foderväxter, men hittills har det icke i någon betydlig mån verkat till efterföljd bland allmogen.

Förlidet är börjades genom Hushålls-Sällskapets försorg införskrifning af gräsfrön från Tyskland, och kommer dermed att fortfaras.

På hemman hafva större antal hornboskap än hvad det deraf oundgängliga behofvet fordrar. För omkring 50 år tillbaka begagnades af allmogen ensamt hästar till åkerskötsel; Smälänningar hafva här infört bruket af oxar, hvilka nu öfver allt jemte hästarna i landtbruket användas, utom på Fårön, som nästan endast har klapperstensåkrar.

Boskapsracen är icke särdeles stor eller af synnerligt god beskaffenhet, utom hos några större jordbrukare. Årligen införas lefvande kreatur, dock mest till slagt, från Öland och Småland; viktualier, i icke obetydlig kvantitet, införskrifvas äfven årligen.

Betesmarkerne äro af god beskaffenhet genom det kraftfulla, fast korta gräset, men under torra somrar alltför magra för de större kreaturen. Stallfodring hela året om brukas af ingen, tvärtom ser man redan i början af Maj mängden bland allmogen utdrifva kreaturen på bete. Någon allmän

håg till kreaturs-racernas förbättrande märkes icke, ej heller finnas några allmänna anstalter dertill; några få landtbrukare förskaffa sig likväl kreatur af bättre slag. Hästarna äro hårdige, men, särdeles i södra delen af Ön, små och svaga. Den ringa fodertillgången derstädes är orsaken härtill, liksom att bonden, ehuru god tillgång på säd han än kan ega, aldrig består korn eller hafra åt sina hästar. Täflan bland allmogen, såsom i andra orter, uti att hafva vackra hästar förmärkes föga. Hågen för det allmänt idkade, men föga lönande, fisket gör båten lika kär som åkdonet och föranleder troligen till mindre kärlek för hästen. De förut på Roma Kungsgård underhållna kronohingstar hafva dock bidragit att till flera enskilde sprida bättre race; för öfrigt inkomma nästan årligen från Öland hästar af god beskaffenhet och från Meklenburg samt andra Tyska orter vagnshästar åt förmögnare personer. I några få socknar på landet finnas ännu så kallade skogshästar, hvilka hela året igenom gå ute och vanligen endast vid stark köld infinna sig vid gårdarne; de fastagas ej förr än de skola säljas eller tämjas. Dessa hästar äro små, men ganska hårdiga. — Emellertid som inhägnandet af utmarken fortgår i tilltagande, så blir skogshästarnes antal mer och mer inskränkt.

Gottländska Får-racen är af ypperlig beskaffenhet till slagt, synnerligast de får, hvilka hela året igenom söka sin föda ute; man påstår att köttet deraf erhåller någon smak af vildt; men deras ull är grof och ojemn och således otjenlig för klädesfabrikerne. Utom på Carlsöarne äro dessa får ganska små. Endast vid ytterligt sträng köld och djup snö uppsöka dessa får de foderhus, som på betesmarkerne för dem äro beredde. Detta sätt att föda fåren brukas dock endast uti Öns södra socknar samt på Färön; i den öfriga delen af landet är fårslaget af vanlig storlek med grof ull af temmelig jemn beskaffenhet.

På Roma Kungsgård finnes ett Schäferi af så kallad Spansk race, och på Wisborgs Kungsladugård är ett Krono-schäferi, i sitt ursprung, af Strelitzer-stam; men då denna stam 1782, eller året efter schäferiets inrättning, utgick af sjukdom, försågs ladugården med andra får, som skulle vara af samma race, ifrån Steflö Herrgård i Calmare Län. — I enlighet med E. K. M:ts Nådiga förordnande blefvo förliden sommar genom f. d. Statsrådet och Presidenten Poppii försorg, på statens bekostnad, 50 stycken får af Southdowns race hitförskaffade direkte från England, hvilka får i förening med några af samma race, som de föregående åren blifvit hitsände, fördelades uti 3:ne schäferier, som upplätos åt enskilde personer på enahanda villkor som gälla för Krono-schäferier på fasta landet. Schäferiet på Wisborgs Kungsladugård,

som erhöill en del af förenämnde Engelska får, skall, i enlighet med det af Arrendatorerne ingångna kontraktet, småningom förvandlas uteslutande till ett schäferi för Southdownska racen. Den dyrbara gåfva E. K. M:t medelst de Engelska fåren gjort provinseu skall, som man hoppas, uti en icke långt aflägsen framtid, frambringa lyckliga resultater för orten, och möjliggöra uppkomsten af en betydlig industri med gröfre yllefabriker. Sedan förliedet är här man börjat, fast ännu icke uti stora partier, att härifrån afsända ull till Norrköpings marknad.

Skogar. Tillgången deraf är, utom på sydligaste delen af Ön, ännu icke allenast tillräcklig för landets behof, utan deras afkastning utgör äfven landets förnämsta export. Egentlig ordning vid lygget eller omtänksam vård dermed iagttages ännu icke. Största delen af skogarne består af furu; dess växtlighet och mognad äro genom den starkt drifvande kalkjorden hastigare än i andra rikets provinser, samt träden fasta och goda. Som bevis derpå må anföras, att i Holstein, som förses med trädvaror så väl från Finland som från flere Svenska provinser, de Gottländska bräderne företrädesvis begagnas till taktäckning. På ek och flere andra ädla löfträd är betydlig tillgång; dock skall eken till skeppsvirke icke vara så god som den i Tyskland. Virket af de andra löfträden är än mindre pålitligt, af ofta i det förekommande röta, troligen härflytande utaf afhuggne qvistar vid den starka löfning dessa träd undergå. Att tillgången å ek årligen minskas är emellertid uppenbart; försäljning af ek till skeppsvirke och tunn-stäfvar har blifvit en inkomstkälla för allmogen, sedan den fått tillösa sig skogen, men denna källa begagnas så flitigt att den torde inom ett decennium vara nära uttorkad.

Vid den verkställda undersökningen af ekeskogen år 1833, för dess hem- bjudande till inlösen åt hemmansegarne, befunnos inom Länet 258,096 stycken ekar, att lösas mot en afgift af 18,963 R:dr 16 sk. B:ko, hemmantalsafgiften oräknad.

Särskilda hemmansdelar, som till 1837 års slut hade inlöst ekeskogen, voro 1,441.

Sådane som då ännu icke hade löst, fastän ekeskog å dem fanns, 1,929.

För den inlösta ekeskogen har till 1837 års slut blifvit erlagde 6,460 R:dr 12 sk. 11 rst.

Ingenstädes på Ön har någon plantering och inhägnad med afseende å skogsväxt blifvit företagen. Att skogstillgången småningom minskas är ögonskenligt; orsakerne härtill äro utom den tilltagande folkmängdens större behof af bränsle och verkställda odlingar i skogarne, allmogens behof af kontant

inkomst i skogstrakterne, kalkbruken och brännvinsbrännerierne samt i sin mån den alltjemnt tilltagande inhägnaden af utmarken, och af hvarje jordlots enskildta område.

Gärdesgårdarne på Gottland, redan af Linné berömda uti dess från trycket utgifna beskrifning öfver sin resa till Öland och Gottland, hafva genom deras byggnadssätt stora företräden framför dem, som vanligen brukas på fasta landet, med afseende på styrka och varaktighet; stenmurar, i stället för gärdesgårdar, användas nästan endast uti det skoglösa Hoburgs Ting. Skogsbesparing främjas här icke af annat än stenhusbyggnader, hvilka uppföras af kalksten så väl till bonings- som uthus, samt derigenom att allmogen börjar alltmer begagna kakelugnar i stället för de förut allestädes brukade spisarne utan spjell, i hvilka en ständig eld underhålles hela vintern om. Någon vetterlig tillgång på bränntorf finnes icke på Ön.

Bergsrörelse. Kalktillverkningen är den enda, som kan hitföras, och utgör en betydlig näringsgren; den idkas vid 39 privilegierade kalkugnar, hvarförutan allmogen till husbehof begagnar så kallade kalkmilor.

Den i Wisby stad privilegierade kalkugnen, hvartill 271½ kaster Kronans ränteved att in natura levereras äro anslagne, bär ännu namn af Kronougnen, ehuru den, med ofvannämnde rättighet till ränteved, till privata blifvit såld, sedan der förut för Kronans räkning till kalk blifvit förbränd den huggna sten, hvaraf Wisborgs slott var bygd. Den årliga kalktillverkningen vid de privilegierade ugnarne har endast med afseende å skogtillgången blifvit bestämd genom Kongl. Brevet af den 11 Juni 1806. Den betydligt, mot förra tider, minskade afsättningen af denna vara har gjort en noggrannare kontroll öfver bränningen mindre behöflig.

Kalkbränningen vid samtliga kalkugnarne sysselsätter omkring 120 personer: men vid de flesta finnas ej särskilda kalkugnskarlar anställda, utan verkställas insättningen i ugnen och bränningen dels af tjenstehjon och till stor del af närboende allmoge på beting.

Beloppet af utskeppad kalk under loppet af de sednare fem åren kan icke här uppgifvas, enär sammmandragen öfver utskeppningen icke uppgöras vid Tullkammaren i Wisby, och således härstädes icke stått att erhålla.

Fabriker, Bruk och öfriga Näringar. Vattensågarnes antal utgjorde vid sista Berättelsens afgifvande 184,
och Mjölqvarnarnes 590.
Vid 1837 års slut uppgick antalet af Sågar till 218,
och af Mjölqvarnar till 578.

Flera Husbehofs-sågqvarnar hafva tillkommit; men då enligt 1828 och 1835 årens författningar Husbehofs-såg- och mjölkqvarnar, som numera anläggas, endast behöfva hos Konungens Befallningshafvande till annotation i Lands-Kontoret anmälas, möter svårighet, att, om anmälan underlåtes, kontrollera anläggningen.

Hästqvarnar i förening med tröskverken hafva till betydligt antal blifvit inrättade.

Pappersbruket vid Lummelund, som eger en förmånlig lokal i afseende på vattentillgång med öfverfall, har i produktens fullkomnande icke fortskridit. Vid bruket sysselsättas nu fyra arbetare.

Antalet af Valkar till Vadmals-beredning har icke blifvit ökad; arbetet vid dem verkställes såsom vid qvarnar och sågar af allmogen sjelf, som vill hafva arbetet uträttadt. I närheten af Wisby uppföres en stor stenbyggnad, i ändamål att der inrättas en Valk efter sednare tids bättre uppfinning; företagens framgång är dock beroende deraf, om den befintliga vattentillgången är tillräcklig för verkets drift.

Vid Klintehamn är ett privilegieradt Skeppsbyggeri, hvarvid åtta arbetare äro skattskrifna; byggnads-arbetet derstädes under förlidet år uppskattades till 4,000 Rdr Bko. Vid öfriga landthamnar låta der etablerade handlande så väl bygga som reparera sina fartyg.

I Södra Häradet, men nära invid Staden, finnes ett Oljeslageri och ett Såpsjuderi, vid hvilka dock under sednare åren ingen tillverkning egt rum.

Binäringar. I första rummet af dessa står Fisket, som idkas ständigt vid Wisby stad och vid landthamnarna, samt å några andra få ställen af kusten, då väderleken det medgifver; derförutan på särskilda tider, i betydlig mån, på längre från stranden belägna grund, från fiskelägen, der allmogen har fiskbodas uppbyggda; äfvenväl uti de i myrorne befintliga träsk. Vid fisklägena, synnerligen i södra delen af Ön, aflåtes fisk mindre mot kontant betalning, än i utbyte mot andra varor; ofta nog sker tillbytet af fisk endast mot traktering med öl, brännvin, kaffe, hvetebrödsbakor m. m.; några oordningar dervid äro dock högst sällsynta. Vid fisklägena äro valde och af Eders Kongl. Majts Befallningshafvande med konstitutorialer försedde Hamnrätter, som vidmakthålla ordning och skick, enligt hamn-ordningen och särskilda fastställda öfverenskommelser.

Fiskarterna, som hufvudsakligen fångas i hafvet, äro: Strömming, Torsk, Flundror och Id. Fångsten deraf är vanligen ganska betydlig. Dock införas till landtmannens behof, hos hvilken salt fisk är en daglig rätt, närmare

2,000 tunnor årligen, förnämligast Sill, utom hvad för Staden särskildt erfordras.

Införseln af Sill sker för det mesta af Norrska fartyg om våren. Allmogen föredrager i allmänhet strömming framför sill; också är den strömming, som fångas vid Öns kuster, af särdeles god beskaffenhet. Fjällfisk fångas äfven icke obetydligt i hafvet, synnerligen på östra kusten, och införes under lindrigare vinter och om våren lefvande i vattenkärll till afsalu i Wisby.

Vadmal tillverkas icke allenast till provinsens behof, utan äfven till afsalu, till ett ungefärligt belopp af 13,000 alnar; den uppköpes ovalkad och utföres till största delen af gårdfarihandlande, äfvensom något ull, hvaremot dessa handlande ofta i utbyte återgifva Gottländskt vadmal efter undergången beredning och färgning; men deras afsalu i öfrigt består allt fortfarande hufvudsakligen uti det myckna annat kram de medföra, för hvilket betalande lagsökningar ofta ega rum. Vadmals-väfnaden har under de sednare åren vunnit betydlig förbättring, så i anseende till jemnhet och finhet, genom en mera omsorgsfull spånad, som till ökad bredd; hvilken förbättring är vunnen genom de numera upphörda premier, som Eders Kongl. Majt under flera år Nädigst hade anslagit för detta ändamål. En förmånlig följd af dessa premier är äfven, att antalet af dem, som begagna ryckverks-väfstolar, tilltagit, hvarigenom arbetet påskyndas. Mycket återstår ännu att göra till befrämjande af ylle-väfnader; men rätta tiden derföre torde icke förr vara inne, än en förbättrad får-afvel och ull-kultur blifvit mera allmänna på landet.

Linne- och Hampväfnader tillverkas på långt när icke till provinsens behof.

Jagt af Skälar, egentligen på nordliga kusten af Färön och södra udden af Näs socken, är icke obetydlig, och lemnar årlig export af Skälspäck och Hudar till ett värde af närmare 3,000 Rdr.

Jagt af Sjöfågel idkas uti myrorne och vid de flesta stränder, förmånligast vid utanför belägna holmar; men det skadliga gamla bruket med äggning, eller äggens borttagande, har ännu icke kunnat fullt utrotas, helst sådant, fast sparsamt, i jagtstadgan är tillåtet. Den öfriga jagten idkas mest såsom nöje, men kunde i afseende på fågel blifva en binäring för allmogen, om espriten att dermed förnuftsensligt förfara står att införa; man hoppas sådant i framtiden skall lyckas, genom de öfver hela Ön ingångna Skytteföreningar.

Tjåru-tillverkningen, oaktadt den minskade skogstillgången, är ännu i det närmaste tillräcklig för Öns behof. Eders Kongl. Majts Nädiga upphäf-

vände utaf prestation in natura af den årliga tjäru-skatten var likväl en verklig välgörning mot de skattskyldige.

Salpetter-tillverkningen, som här med lätthet kunde drifvas och borde utgöra en allmän lönande binäring för landtmannen, fortfar att aftyna.

Salpetter-tillverkningen utgjorde:	År 1833	150	Lisp.	8	skålp.
	„ 1834	133	„	8	„
	„ 1835	81	„	—	„
	„ 1836	124	„	10	„
	„ 1837	101	„	2	„

Forlön tillflyter allmogen förnämligast genom kalkbruken, så väl för sten till ugnarna, som kalk ifrån en del af dem till lastageplatserna, äfvensom för foror med varor ifrån de ofta inträffande strandningarne, synnerligast uti Länets sydligaste distrikt och på Fårön; å hvilka ställen härflytande inkomster från dessa olyckshändelser utgöra en betydlig binäring.

Allmogens vinter-slöjder för karlarne bestå förnämligast i Skogs-hygge och Träd-arbeten; bland de sednare utgör förfärdigandet af Tunnor till den osläkta kalken en betydlig del i vissa socknar; äfven förfärdigas af några få temligen väl arbetade Möbler och andra Snickare-arbeten; forslingen af skogs-effekter upptager dock mesta tiden. Qvinfolken sysselsätta sig med Ullspinning och Vadmals-väfning, samt stickning af Tröjor och Strumpor, äfven till afsalu.

I Öja Socken i Södra Häradet finnas goda Sandstensbrott; men sockenboarne hafva funnit sin räkning vid att hellre sjelfva sysselsätta sig med jordbruket, och öfverlåta mot en billig ersättning bearbetningen af dessa stenbrott åt sina grannar i den norr om dem belägna Fide socken. Ett stort antal Slipstenar tillverkas här, hvilka utskeppas från den närbelägna Burgsvikshamn, till största delen på allmogens egna fartyg.

Utom vid nyssnämnda hamn, hvarifrån allmogen idkar Sjöfart förnämligast till Blekingska hamnar för utskeppning af spannmål m. m., samt från de nordligaste landthamnarne med skeppning af kalk och på Fårön med saltadt färkött, skålsäck och vadmal på Stockholm, idkar allmogen på få andra ställen annan sjöfart än fisket, och ännu har den icke på något ställe begagnat sig af den Nädigst förundta rättighet till fri seglation på de Danska Staterna.

På Gottland äro under loppet af dessa 5 åren byggda: Briggar 2.
Skonertar 4.
Slup 1. 7.

	<i>Inköpta:</i>	Brigg	1.
		Skonertar	2.
		Slupar	3. 6.
Under samma tid äro	<i>Förolyckade:</i>	Galeaser	4.
		Skonertar	5. 9.
	<i>Försålda:</i>	Briggar	2.
		Slupar	2. 4.
Sjöfarten har sysselsatt: År 1833	494	personer.	
„ 1834	497	„	
„ 1835	476	„	
„ 1836	488	„	
„ 1837	531	„	

Sjöfart idkas af allmogen och några andra landtboer, såsom nämndt är, nästan endast från Burgsvik i Södra Fögderiet, samt i Norra från Slitö, Wallevik, Färösund och Lutterhorn's hamnar, med 14 fartyg om tillsammans 140 läster.

Vid alla större landthamnar hafva barlastplatser blifvit utstakade och vites-förbud utfärdade mot barlastens fordom allmänt brukliga utkastande i sjön.

Länet har blifvit indeladt i nya distrikter, på grund af Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Bref af den 9 Maj 1827 och den 16 Mars 1833, till byggande och underhållande af de vid landthamnarne befintliga lastbryggor och strandridare-byggnader; men som några socknar anført underdåniga besvär öfver denna indelning, hvilka besvär lära ännu vara oafgjorda, har någon början med byggandet af lastbryggorna icke kunnat företagas, ehuru högst angeläget det är på flera ställen, sedan under tiden upphörs att underhålla lemnigarne af de gamla, som der funnos. Ritningar till dessa bryggor äro emellertid fastställda, och af influtna skepps-umgälder vid landthamnarne är samladt ett kapital af 23,700 Rdr Bko, hvilket, jemfördt med kostnadsförslagen för bryggorna, motsvarar i det närmaste $\frac{5}{8}$ af detta belopp. Med Ed. Kongl. Maj:ts Nådiga tillåtelse utlånas under tiden större delen af fonden, hvarigenom densamma vunnit och vinner tillökning uti inflytande räntor.

Handeln. Landtmanna-handeln drifves isynnerhet med Öns exportartiklar, nämligen Spannmål, Skogs-effekter, Sandstens-arbeten, Ylle-tillverkningar, Ull och något Frukt, samt bland viktualier saltadt Färkött. Fisk, Nöt-kött,

kött, Fläsk, Smör och Talg exporteras sällan eller aldrig; det ringa deraf allmogen föryttrar förslår icke till konsumtion inom landet.

Afsättnings-orter för landtmanna-varor äro så väl Wisby stad som 10 stycken landthamnar.

Torghandeln i Wisby, hvilken först 1831 tog sin början, har sedan dess så tilltagit, att de fordna upptingningarne på landet af matvaror, hvartill stadsboarue voro nödsakade, nästan alldeles upphört.

Eders Kongl. Majt har, uppå derom gjord underdånig ansökan, Nädigst bifallit införandet af trenne Kreaturs-marknader på Ön; de få år de fortgått äro en för kort tid till bedömande af deras blifvande resultat; hittills hafva dessa marknader föga utträttat till befrämjande af deras syftemål, nämligen väckandet af större håg för boskapsskötseln.

Politisk Författning.

Kammarverk. Länet, som tillika utgör ett Stift, är indeladt i 2 Härad-der, 2 Domsagor, 1 Lagsaga, sammanslagen med Södermanlands och Stockholms Läns, 2 Fögderier, 10 Länsmans-distrikter, 3 Prosterier, 43 Pastora-ter, 8 Kapellanier, 93 Socknar med 91 Kyrkor. Med afseende å Jägeri-
staten är Gottland förenadt med Calmare Län under ett Öfverjägmästare-
distrikt. Ingen till jägeri-
staten hörande personal finnes på Gottland. Gott-
ska Sandön, skattlagd i och för rotering till 1 mantal, tillhör Norra Häradet och Färö Pastorat.

Länet underhåller 2 Båtsmans-kompagnier, tillsammans 260 man; hvarje rote utgöres af i det närmaste 4 hela mantal; dock finnas ännu 20 $\frac{5}{16}$ hem-
man oroterade, hvilka för närvarande ingå, jemte boställena, i den extra ro-
tering; men jemlikt Nädig föreskrift blifva dessa hemman indelade uti det
ordinarie rotehället. För närvarande och tills vidare finnas 21 extra rotar,
hvaraf blott en, i följd af 1 $\frac{1}{8}$ mantals i roten vägran att prestera häst, upp-
sätter karl; men kommer detta antal af extra rotar att förminuskas, när de
ordinarie rotering underkastade hemmanen komma att afgå.

Till Öns försvar är en National-beväring upprättad, bestående, med nå-
gra bestämda undantag, af alla mans-personer emellan 15 och 50 år; den
är indelad i artilleri, jägare, infanteri och pikförare. National-beväringen
exercerar årligen en kortare tid; men under de sednare åren hafva endast
artilleri och jägare till exercis varit sammandragne.

Gästgifvaregårdar finnas uti Norra Häradet 28 stycken, innehållande $31\frac{9}{16}$ mantal, och i Södra Häradet 25 stycken, om $24\frac{3}{5}$ mantal. Af gästgifvaregårdarne äro 30 ansedda som skjutsombytnings-ställen; utom vid de öfriga finnas endast 3 tillåtna krogar på landet. Tull-uppsyningsmännen hafva sedan Drottning Christinas tid åtnjutit rättighet att ensamne hålla taverner (eller krogar) vid landthamnarne, hvilka uti förenämnda 3 icke äro inräknade.

För Postens fortskaffande emellan Wisby och Klintehamn, hvarifrån den med en jakt eller båt, efter omständigheterna, afgår till Böda på Öland, äro $1\frac{1}{16}$ mantal anslagna till posthemman.

Under sommarmånaderna har post-kommunikationen vunnit större säkerhet i tid genom E. K. Mts Nädiga bifall till öfverlåtandet af postföringen åt ett bolag, som med ett ångfartyg bestrider densamma en gång i veckan mellan Wisby, Westervik och Stockholm; härigenom har äfven en stor och länge saknad bekvämlighet för passagerare och försändning af mindre fraktgods vunnits.

Gottland är för tullbevakning försedt med en Tullkammare i Wisby och indeladt i 6 Strandbevaknings-inspektors-distrikter, nämligen: Klinte, Rohne, Ljugarn, Katthammarsvik, Slitö och Kapelshamn, och i 4 Strandbevaknings-uppsyningsmans-distrikter, nämligen: Westergarn, Bursvik, Kylej och Fårösund.

Lotsar, under uppsigt af en Lotsfördelnings-chef, äro stationerade uti Wisby stad, Westergarn, Klintehamn, Bursvik, Enevik, Stockvik, Rohne, Ljugarn, Herrevik, Katthammarsvik, Slitö, St Olofsholm, Kylej (hvilkets lotsar äfven inlotsa till Lörje, Wallevik och Wärne), Lergraf, Fårösund, med särskilda lotsar vid hvarje inlopp, Lutterhorn, Kapelshamn och Hallshuk.

I följd af år 1827 med jordegarnne vid dessa lots-stationer uppgjorda kontrakter, hafva samtliga lotsarne blifvit inrymda i besittning af åt dem upplåtna lägenheter.

Tabellen upptager det antal skattlagda Tull-mjölqvarnar, som för närvarande finnas i Länet.

Sedan sista Berättelsen hafva 2 qvarnar blifvit skattlagda, hvilkas ränta utgör i kronovärdi 4 Rdr 36 sk. 9 rst., hvarjemte en del af krono-allmänningen Bod- och Österudd blifvit, med en årlig ränta af 1 Rdr 15 sk. 5 rst., till följe af Kongl. Kammar-Collegii skrifvelse den 5 Maj 1836, till skatte försäld. Ytterligare hafva skattläggningar å några sågqvarnar vunnit fastställelse, hvaremot 3 mjölqvarnar undergått förmedling. I det hela har Länets jordeboks-summa härigenom ökats så, att då densamma enligt sista Be-

rättelsen utgjorde 12,138 Rdr 15 sk. 11 rst., utgör densamma vid 1837 års slut 12,204 Rdr 35 sk. 4 rst.

Tvenne Kungsgårdar finnas i Länet. Den ena, Roma Kloster, är anslagen Landshöfdingen på lön, emot en arrende-afgift af 66 Rdr 32 sk. Banko. Enligt Nådigt förordnande är densamma nu utarrenderad på 30 år.

Den andra kungsgården eller Wisborgs Kungsladugård är sedan år 1794, med säteri-frihet, på 50 år donerad till framlidne Öfversten af Klint och dess arfvingar. Ett af villkoren dervid är underhållandet på ladugården af 100 får af bättre race, hvilkas uppsättning af Kronan bekostats och skola fulltliga aflemnas vid kungsgårdens afträdande till Kronan. Hvarken något säteri eller frälse-hemman finnes i Länet.

Af uti Länet år 1832 befintliga $12\frac{11}{19\frac{1}{2}}$ mantal Krono-hemman återstår numera endast $11\frac{59}{19\frac{1}{2}}$ mantal, oberäknadt kungsgårdar. Civila Boställen och Bohemman utgöra $15\frac{3}{4}$ mantal; Ecclesiastika Boställen $48\frac{1}{2}$ mantal, deraf äro Prestgårdar och Annex-hemman 44 och $4\frac{1}{2}$ mantal Kapellans-boställen.

Tvenne betydliga intagor äro gjorda å krono-allmänningen Jägarebackarne i Lau socken, hvilkas behörighet är af tvetydig beskaffenhet.

En mindre krono-allmanning i Södra Häradet, Fjele Myr, har på privat persons gjorda ansökan, att få densamma till skatte lösa, blifvit indelad i lotter till försäljning och förslaget derom underställt Eders Kongl. Majts Nådiga pröfning.

Krono-allmänningen Bod- och Österudd i Näs socken, som, enligt hvad Ed. Kgl. M:ts Kammar-Collegii Cirkulär-bref den 14 April 1824 föreskrifver, skulle försäljas, har blifvit skattlagd och, i lotter fördelad, försäld.

Af det betydliga antal från hemman afsöndrade lägenheter, hvilka till en stor del tillkommit genom förpantningar för penningelån, finnas ganska många, hvarmed icke blifvit i den ordning förfaret, som Kongl. Förordningen den 19 December 1827 föreskrifver. En stor del af sådana köpeafhandlingar intagas dock vid domstolarna i protokollet till den kraft och verkan lag förmår, hvarigenom allmogen anser dem för lagliga.

Med undantag af kungsgårdarne finnas icke i Länet flera hemman tillhoppa under samma namn eller vanliga större byar, utan endast, så som här kallas, gårdar, hvaraf högst få öfverstiga 2 mantal. By-ordningar äro här i allmänhet fastställda socknevis. Af i lotter klufna gårdar hafva de flesta undergått storskifte eller laga skifte. Mot det fordnä enskiftet mötte den svårighet, att som de flesta gårdars egor äro betydligt kringspridda (de finnas t. ex., som hafva sina egor på 20 olika ställen och i sju socknar), så blefvo enskiften här på landet nästan icke annat än ett storskifte. Denna

spridning af egor har äfven på många ställen lagt stora hinder i vägen för laga skiften, hvilket föranledt en underdånig anhållan, som vunnit Eders Kongl. Maj:ts Nädliga stadfästelse, genom Nädigt förordnande af den 9 Juni 1832, att i detta Län laga skifte icke får ega rum, der storskifte föregått, så vida icke alla delegare i gården förena sig om att det begära. Otvifvelaktigt skulle det i framtiden för hemmanssegare och jordbruket i Länet vara högst fördelaktigt, om en allmän ny indelning af gårdarnes egor kunde komma att ega rum; men de kostnader och det besvär, jemte troliga tvister, som dervid skulle uppkomma, betaga hos största delen jordegare all håg derföre.

Ingen hemmansdel har råkat i ödes-mål, och mig veterligt finnes här på landet icke något skatte-vrak.

Utom 2 qvarnar och en såg, hvilken sednare genom uppdämning orsakat betydlig olägenhet, och om hvars utrifning rättegång blifvit börjad men icke fortsatt, förorsaka uppdämningarne vid den öfriga mängd af sägar och qvarnar, som finnas på landet, endast vår- och hösttid vattendränkning af myr-trakter; åtminstone hafva inga klagomål, som vittna annat förhållande, inkommit. Uppdämningen om våren får dock icke räckta längre än till den i lag bestämda tid, för att icke skada vexten af myrfodret. Skulle odling af större myror företagas, fordras visserligen utrifning af flera vattenverk.

Hemmans-klyfningen är i några socknar, såsom Mästerby, Näs, Nähr och Eskelhem, alltför långt drifven; fortsättes den ytterligare, är att befara jordegarnes obestånd. Ut i sistnämnda 2 socknar finnes dessutom äfven en öfverdrift uti öfverlättelse af små jordlotter till arbets- och inhyses-folk. Om å ena sidan det verkar förmånligt genom en större tillgång på arbetare, så äro å andra sidan olägenheterna deraf så mycket större, genom derifrån härleddt armod, sysslöshet och deras onda följeslagare. Inom $\frac{1}{2}$ eller $\frac{3}{4}$ mils afstånd från mera befolkade städer synes det vara fördelaktigt, att icke sätta någon gräns för hemmans-klyfningen, men derutom torde betydliga olägenheter deraf mer och mer uppstå.

Några särskildta hemman anslagne läro-verket finnas icke. .

I sednare tider hafva endast 3 små jord-lägenheter med tillhörande byggnader blifvit donerade till folk-skolor efter Lancasterska metoden.

Wisby Hospital egde fordom ett betydligt antal goda lägenheter på landet, hvilka till betydligaste delen blefvo försålda år 1763. Dessa upptagas nu under namn af hospitals-skatte, men fortfara dock att till hospitalet erlägga årligen räntor, dels bestämda i penningar, dels i persedlar in natura.

För hospitalet göres närmare redo under rubriken helsovård.

Stats-bidrag. Förhållandet emellan allmänna Bevillingen och folkmängdens tillökning har varit:

Folkmängds-tillökning.		Bevilln.-förhållande.	
1833	146	minskning med 74 Rdr.
1834	281	” 861 ”
1835	263	tillökning ” 665 ”
1836	411	” 617 ”
1837	536	minskning ” 259 ”

Stats-bidragen, fördelade på 1837 års hela folkmängd, utgöra på person:
 Å Landet Rdr 5: 42.
 I Staden ” 5: 28.

När missvext icke inträffar, har Länet mindre svårighet än många andra provinser för skatternas utgörande, genom närbelägenheten till afsättnings-orterna för landtmannens produkter, nämligen, utom Wisby stad, till 10 stycken tillätta landtbamnar, hvarifrån export sker; och bör till de skattskyldiges heder nämnas, att de beflita sig om att skatterna i rätt tid utgöra; rester på uppbörden, utom för några enskilda, äro derföre sällsynta. Dessa rester hafva likväl under sednare år förökats sig, vållade af mindre god årsvext och handels-konjunktur. Återupplifvande af stämbo-böter var likväl nödigt, ehuru deras belopp icke är rättadt efter skatte-bidragen.

Tjåru-skatten, som tillförene för Kongl. Flottans behof skulle in natura levereras, och var blifven betungande i följd af skogarnes aftagande och derigenom minskad tjåru-bränning, får, enligt Kongl. Brefvet den 11 Nov. 1834, med penningar efter markegångspris betalas, och tjåruskurare-lönen har blifvit förd på indragnings-stat.

Af Länets jordeboks- och hemmantals-ränta, utgörande i kronovärde 12,204 Rdr 35 sk. 4 rst., äro endast 1,743 Rdr 7 sk. 6 rst. anordnade. Extraordinarie onera, såsom inqvarteringar och krono-skjutsar, äro här föga betungande. Våghållningen, i anseende till vägarnas mängd, är deremot mera betydlig, synnerligen genom den ojemna och på flera ställen olämpliga indelningen deraf; men underhållet lättas uti en stor del af landet derigenom, att hällen icke ligger djupt under jordytan; och som landet i allmänhet är slätt, orsakas af flodvattnet på få ställen utskärningar å vägarna. I vintervägarnas underhållande äro, efter öfverenskommelse, så väl lägenhets-innehafvare som backstuguhjon m. fl. pligtige att deltaga.

Den i sednaste Femårs-berättelsen omfördälda af behofvet påkallade förändring uti indelning af vägarna inom Södra Häradet, jemte anläggning af

några nya vägar, hvarom rättegång uppstod, men hvilken förfallit, är nu medelst förberedande åtgärder påbörjad.

Krono-tionden här i Länet är Presterskapet af Konung Carl XI förunnad, i anseende till det ringa hemmantal, hvaraf de flesta pastorater bestå. En mångårig ventilation öfver en allmän reglering för tiondens utgörande har egt rum, hvars afgörande beror på Eders Kongl. Maj:ts Nådiga pröfning, till hvilken Rikets sednast församlade Ständer äfven i underdånighet hänskjutit saken. Enskilda öfverenskommelser i denna väg mellan pastor och församling äro emellertid träffade inom de flesta pastorater, dock icke på längre tid än med nuvarande innehafvare, hvilken omständighet här orsakar ett verkligt ondt vid nya val, men som svårligen står att afhjelpa.

Ingenstädes uttaga pastorerna till fullo den tionde, hvartill de äro berättigade enligt 1648 års Konventions-stadga.

Politi. Till vidmagthållande af ordning och polis inom hvarje socken äro By-ordningar och Bya-rätter fastställda; äfvensom, hvilket redan nämndt är, vid fiske-lägena äro tillsatta Hamu-rätter.

Arbetshuset i Wisby har under nu förflutna 5 år behöft mera begagnas än förut till förvarande af korrektionister. Orsaken härtill, utom den tilltagande folkmängden, torde förnämligast igenfinnas uti de mindre goda skördar, som under de sednare åren erhållits, och lika mycket uti arbetshusets större förmåga att uppfylla sin bestämmelse, som vunnits genom det årliga anslag af 270 Rdr, som Eders Kongl. Maj:ts detsamma Nådigt tillagt. Arbetshusets lokal är likväl i stort behof af medel till erforderlig reparation, och sjelfva Inrättningen af ett förbättradt reglemente för dess förvaltning, om hvilka båda delar underdåniga ansökningar blifvit gjorda.

Å Arbetshuset hafva varit *intagne* sedan år 1826, då stiftelsen sattes i verksamhet:

Mankön	67.
Qvinkön	18.
<i>Utgångne:</i>	
Mankön	57.
Qvinkön	16.
<i>Qvar för närvarande:</i>	
Mankön	10.
Qvinkön	2

Fattigvården handhafves inom Socknarna enligt gällande författningar, och yppas sällan några klagomål deröfver frän de fattigas sida; särskild re-

dovisning härföre skall, jemlikt Kongl. Brevet af den 5 Maj 1837, hvart tredje år afgifvas. Hvarje socken försörjer sina orklösa fattiga, och handhafves noggrant den af min företrädare utfärdade kungörelse, att socknarne skola ersätta hemtnings-kostnaden för deras kringdrifvande tiggare, som icke från socknen blifvit efterlyste.

Oaktadt, genom Eders Kongl. Maj:ts Nådiga anslag af dertill erforderliga medel, Länshäktet år 1830 blifvit tillökt med 3 rum uti det vidliggande trånga tornet af stadsmuren, samt år 1835 med en utvidgad fånggård, hvarigenom häktets osundhet upphört, är detsamma likväl till sitt utrymme i fångrummen mycket för inskränkt. Utan trängsel rymma de blott 19 fångar. — Alla rummen, utom de trenne i tornet, besväras ock starkt af rök, orsakad deraf att huset är beläget tätt under den höga stadsmuren. Det stora antal fångar, som under nu förlupna 5 år varit häktade, hafva icke uti länsfängelset kunnat vårdas, än mindre hade det varit möjligt att, såsom sig bör och i möjligaste måtto skedd, afskilja de under ransakning sittande från de öfriga fångarna, derest icke Magistraten upplåtit uti stadshäktet nödigt utrymme för det i länsfängelset felande. Tio à tolf arrestanter hafva stundom på en gång till stadshäktet måst förflyttas, och åtta äro ännu der qvarsittande, ehuru besvärlig, genom häktets aflägsenhet, tillsynen dervid är för fång-vaktmästaren; men denna lägenhet kommer snart att upphöra, emedan Staden för andra ändamål är i behof af de hitintills upplåtna rummen. En påbyggnad af länshäktet blifver således nödvändig; men derigenom vinnes, utom nödigt utrymme, äfven den fördel, att rummen blifva rökfria, ty skorstenarne komma genom påbyggnaden att blifva högre än stadsmuren.

Uti Länet äro 88 Socken-magaziner inrättade, hvilkas fond af spannmål för närvarande utgör omkring 7,200 tunnor, och af hvilka många derjemte ega betydlig kontant förmögenhet.

Alla dessa magaziner styras efter det år 1814 Nädigst fastställda reglemente, med de af Eders Kongl. Maj:t den 5 Juli 1834 gillade förändringar.

Direktionerna inkomma årligen till Lands-Kontoret med summarisk redogörelse, som der granskas.

Första undervisningen i läsa har inom alla socknar af ålder lemnats af en för hvarje socken antagen Skolmästare, hvilken befattning numera, i anseende till den dervid varande ringa lön, öfverallt är sammanslagen med klockare-tjensten. På flera ställen meddelas dock äfven denna undervisning af andra personer.

Utom Raijalinska folk-skolan vid Roma och de 3 vixelundervisningsskolorna på Fårön, i Tingstäde och Hejde, som i sednaste Femårs-berättelse

äro upptagna, hafva ytterligare tillkommit 5 dylika skolor, nämligen uti **Barlingbo**, **Folö**, **Sanda** och **Hörsne** socknar, samt vid **Slitö** hamn; hvaremot den i forra Berättelsen omförmälda skola i **Dalhem** upphört; den i samma Berättelse äfven omnämnda skola i **Klinte** socken, som har sitt skolhus uppfördt af sten, har ännu icke kommit till stånd. — Af alla dessa tillkomna vaxelundervisnings-skolor är allena den i **Barlingbo**, hvars tillgångar genom testamente blifvit funderade, så fotad att någon garanti eges för skolans framtida bestånd.

Någon allmän undervisnings-anstalt uti nyttiga slöjder finnes ej inom **Länet**, icke heller någon skola, der undervisning meddelas uti behöfliga speciela kunskaper för sjömän, oaktadt deras antal på **Gottland** är betydligt; dock har denna afsaknad till någon del blifvit hulpen för dem, som skolat taga skeppar-examen, genom privat undervisning.

Helso-vården besörjes af 2 Provincial-läkare, 1 Stads-läkare och, särskildt för **Gottlands National-beväring**, af 1 Sjukhus-läkare.

I **Wisby** finnes ett Hospital för mottagande af dårar och personer, behäftade med vederstyggliga eller obotliga sjukdomar, som har 12 platser för hospitalshjon; ett Lazarett med 12 sjuksängar, samt ett Kurhus för veneriska patienter med 30 platser. National-beväringens sjukhus-läkare bestrider för närvarande tillika tjensten som lazarets- och kurhus-läkare, äfvensom **helso-vården** vid hospitalet.

Sjukspisen vid lazarettet och kurhuset har sedan längre tid blifvit utmärkt väl besörjd af en antagen Hushållerska. Spishållningen för hospitals-hjonen upplåtes, sedan år 1832, genom årlig entreprenad till den minstbjudande; således, oaktadt all tillsyn, det ena året bättre, det andra sämre.

Antalet platser på hospitalet har befunnits nog inskränkt emot härvarande behof, hvaremot sängrummen vid lazarettet, oaktadt ett stort antal patienter der blifvit vårdade, likväl, utom någon gång tillfälligtvis, hitintills varit tillräckliga. Ett lika förhållande har egt rum vid kurhuset, der patienterne betydligt längre qvarblifva; sällan är deras antal mindre än 20.

Under de sista fem åren hafva utgått patienter, från:

	<i>Lazarettet.</i>	<i>Kurhuset.</i>
1833	52.	66.
1834	48.	43.
1835	50.	52.
1836	43.	56.
1837	72.	66.

Den

Den mängd sjömän, som finnes i provinsen, i förening med flitiga besök vid Öns hamnar af främmande sjöfarande, är troligen orsaken till det emot folkmängden betydliga antal veneriska sjukdomsfall, som här förekomma. Man har ock varit nödsakad att föröka skatte-bidraget för kurhuset till det maximi-belopp, som af Riksens Ständer blifvit bestämdt.

Lazarettets inkomster, bestående i frivilliga gåfvor vid bröllop och barn-dop, samt en årlig kollekt i Stiftets kyrkor, uppgående tillsammans per medium till 160 Rdr, hafva icke varit tillräckliga till lazarettets underhåll, hvarföre ock Kongl. Majt, genom Nådigt Bref den 17 December 1828, täckts dertill anslå af allmänna hospitals-medlen ett årligt bidrag af 400 Rdr.

Wisby hospitals inkomster bestå dels i inflytande arrenden af dess egande jord, med ett arrende-belopp vid sislidet år af 208 tunnor $6\frac{1}{4}$ kappar råg och 218 tunnor $22\frac{1}{2}$ kappar korn, samt i penningar af 106 Rdr 25 sk.; dels i räntor af förutomförmälda hospitals-skattejordar uti 42 tnr 9 kpr råg och 42 tnr 9 kpr korn, samt öfriga ränte-persedlar, förvandlade i penningar efter 1837 års markegång, till ett belopp af 342 Rdr 16 sk., jemte i kontant fixerad ränta 142 Rdr 25 sk. 9 rst.; hvarförutan hospitalet äfven tillflyter en obetydlig kontant inkomst genom låf-medel i Wisby domkyrka, utgörande årligen ungefär 10 Rdr.

Hospitalet tillflytande inkomster uti minnes-penningar och afgift för infästen af hospitalets i Wisby stad egande tomter, hafva under seduaste fem år utgjort 3 Rdr 40 sk. 4 rst.

Till vedbrand eger hospitalet ännu tillgång uti egen skog. De till hospitalet anslagna 101 öke-dagsverken och 6 hande-dagsverken, hvilka förut in natura utgått och af Sysslomännen disponerats till införande af 50 kaster ved till hospitalet, få numera, enligt Kongl. Ordens-Gilletts förordnande, lösas med penningar efter markegång, och äro inbegripna i ofvanupptagna räntepersedel-belopp. Det icke obetydliga öfverskottet af hospitalets inkomster öfver dess utgifter remitteras årligen till allmänna hospitals-fonden.

Hospitalets fastigheter bestå, utom byggnaderna, i 177 stycken kring hela landet spridda jord-lägenheter.

Länets alla publika sjukvårds-anstalter ega nu en förträfflig lokal uti ändamålsenliga byggnader, hvilka, utom gamla hospitals-huset, som blifvit repareradt från grunden, blifvit nya uppförda. Det kurativa hospitalet, hvartill Kongl. Serafimerordens-Gillet helt och hållet förskjutit medlen, är ännu under arbete, men bör instundande höst blifva fullbordadt.

Genom ett årligt löne-anslag utaf staden till 100 Rdr och omkring 20 tunnor säd ifrån särskilda socknar i Länet, hvarmed det ringa stats-anslaget af 50 Rdr ökats, har en Djur-läkare kunnat anskaffas.

Utaf någon anmärkningsvärd boskaps-sjuka har Provinsen under sistförflutna 5 år lyckligtvis icke varit hemsökt.

Beträffande Gästgifvare-ordningar, så äro de enahanda inom Länet, emedan ingen hållskjuts här finnes. Taxor, hvarefter nattqvarter, spis, stallrum och foder på gästgifvaregårdarne skola betalas, utfärdas årligen.

Man fortfar inom Länet att vara väl belåten så väl med den inrättade Landtposten, som fortskaffas utaf Fjerdingsmännen, som med Brandstods-föreningen, uti hvilken Södra Häradet nu äfven ingått sedan år 1835, dock så, att hvarje härad utgör en särskild brandstods-förening för sig. Sedan år 1827, då Brandstods-föreningen i Norra Häradet sattes i verksamhet, har derifrån uti brandskade-ersättning blifvit utbetaldt en summa af 6,500 Rdr, och likväl har icke under något af de förflutna åren högre procent än 3 sk. 2 rst. per 100 Rdr taxerings-värde blifvit utbetaldt utaf intressenterne. Inom Södra Häradet, hvarest Föreningen endast 2 år varit uti verksamhet, har blifvit i brandskade-ersättning utbetaldt 2,486 Rdr 20 sk., hvaraf 1,787 Rdr för brand genom åska.

Summan af taxerings-värdet är i Norra Häradet	Rdr 2,384,480:
och i Södra Häradet	„ 3,629,246:.

eller tillsammans det betydliga beloppet af Rdr 6,013,726: för åbyggnader på landet inom en provins, som eger få herregårdar och intet hemman af säteri- eller frälse-natur.

Genom räf och örn förlorar provinsen årligen ett betydligt antal lam.

Andra rofdjur än dessa, som göra skada på husdjuren, finnas icke på Ön; åtskilliga försök med räfgropar och räfgårdar till räfvärnes utödande på landet hafva blifvit gjorda, men icke något fullkomligen uppfyllt ändamålet. Det sätt, som här visat sig förmånligast, har varit fångsten med saxar samt socknevis företagna letningar efter räfkulor och ungarnes förgörande. Prispenningar för dödade räfvar utbetalas från socknarne. Någon allmän jagtkassa, hvarifrån sådana premier kunde utgå, finnes icke här inrättad.

Uppå Hushålls-Sällskapets inom Länet derom gjorda begäran hafva allmänna skallgångar blifvit påbudna att årligen förrättas i Maj månad, då räfven har yngel, och dess kulor derunder efterletas; i sednare afseendet hafva dessa skall mest gagnat, ty största fångsten af räf sker dock årligen i sax. Utom de premier socknarne utdela för räf-fångst, tilldelas tvenne sådana

till betydligare belopp åt dem, som under året fångat största antalet räfvar inom hela Länets, utaf ett inom Provinsen bildadt Skarpskytte- och Jägare-gille.

I sydligaste delen af Ön och på Färön, der allmogen har största antalet af får, anställes genast skallgång, så snart det förmärkes, att någon räf inkommit i socknen.

Wisby, Länets enda Stad, har

Mantalskrifne Invånare:

Mankön	972.
Qvinkön	1,474.

Mantalsfrie:

Mankön	179.
Qvinkön	253.

Minderårige:

Mankön	654.
Qvinkön	602.

Tillsammans 4,134.

hvilken folkmängd i den generella uppgiften om Öns befolkning redan blifvit upptagen.

Stadens förnämsta näring är Handeln, dernäst Jordbruk med brännvinsbränning, sedan Handtverkare-arbeten, och slutligen Fiske, hvaraf en del invånare hemta sin bergning.

Fisket är dock icke särdeles lönande.

Exporten består i utskeppning af Kalk, Trädvaror samt Spannmål.

Importen förnämligast i Salt, Specerier, men äfven uti alla slags Fabriksförnödenheter, emedan, utom för snus och tobak, samt ett dåligt Pappersbruk, inga Fabriker finnas på Ön.

Handeln drifves af Wisby Handlande så väl här i Staden, som vid landthamnarne genom Expediter, och af några vid dessa hamnar bosatta Köpmän.

Sex Handlande deltaga äfven med sina fartyg uti den allmänna Frakt-handeln, så väl i Europa som på Amerika. De på Öns kuster ofta inträffande strandningar lemna äfven tillfälle till förtjenst genom upphandlingar i parti vid auktionerna, och åt några få uti kommissions-arfvoden.

Exporten af Trädvaror sker förnämligast till Lybeck och städerna i Hertigdömena Holstein och Schleswig, samt till några af de Danska Öarna.

Packsten eller osläckt Kalk utskeppas egentligen till Lybeck, Stralsund, Wismar och Rostock, hvilken sistnämnda stad är den enda, som med egna

fartyg här afhentat osläckt Kalk. En obetydlig qvantitet Packsten afsattes ännu på Hoolstein, men denna afsättning minskas årligen. Fordom var exporten af Kalk på Danzig och öfriga Preussiska städer, äfvensom på Danska Staterna, ganska betydlig; men har mer och mer aftagit sedan i nämnda Riken kalkbränning i stor skala skall blifvit införd.

Löskalk utskeppas mest på Stockholm, Norrköping och Skåne, som till betydlig del afhentat den med egna fartyg. Mindre qvantiteter afgå jemväl någon gång till andra Svenska städer.

Spannmål och Brännvin utskeppas för det mesta på Stockholm; men jemväl på andra Svenska orter, då stegrade priser derstädes dertill föranleda.

Vid gynnsamma konjunkturer har äfven export af Spannmål på England egt rum. Tröskverken, som finnas vid nästan hvarje $\frac{1}{4}$ hemman, lemnas tillfälle till en tidig export.

Handeln på de sydliga Östersjö-provinserna upphör gemenligen med September månads slut, hvarefter handeln på Stockholm blifver så mycket lifligare med export af Spannmål, Brännvin, saltadt Färkött, samt import af Specerier m. m.

Minut-handeln består i försäljning till landets behof af specerier och alla slags kramvaror.

De Handlandes antal har i sednare tider och äfven under detta qvinnium ökat sig; men flere fallisementer hafva inträffat, än man tillföre kan erinra sig.

År 1832 utgjorde de Handlandes antal	50.
och år 1837 utgjorde de	55.
Hela antalet af Borgare uppgår nu till	256.

Då sammandrag öfver export och import numera icke vid Tullkamrarne uppgöras, kan värdet å från Staden utförda och dit införda effekter icke uppgifvas.

Handtverkarne, till antal och yrken, svara något nära emot Stadens behof deraf. De handtverksmästare, som äro arbetssamma och hushållare, sakna icke god bergning af handtverket, ehuru allmogon vanligen icke anlitar andra än färgare, urmakare, kopparslagare, guldsmeder och hattmakare.

Det jordbruk, som af stadsboerne idkas, är ganska betydligt och åkrarne närmast Staden för det mesta af ypperlig beskaffenhet. Den jord-areal, som tillhör Stadens område, utgör icke mindre än 3,483 $\frac{1}{2}$ tunnland, hvaraf dock hospitalet eger 1,602, stadsjordar 970, kyrkjordar 197 $\frac{1}{2}$, så kallade frijordar 697 och kronojord 16 $\frac{3}{4}$ tunnland. Dock utgör mera än hälften af denna

rymd skog och beteshagar; för öfrigt skötas af stadsboer många lägenheter af närgränsande hemman.

Lin, Hampa, Tobak eller Färg-vexter odlas här icke, utan endast vanliga sädeslag och foder-vexter; äfven inom stadens murar finnas sädesåkrar. Odling af Rapsat och Hvitbetor är i mindre skala påbegynd.

Trädgårds-skötseln drifves med förmån; i Berättelsen äro förut omnämnde de på denna latitud sällsynta fruktträd, som vexa i Staden, nämligen Mullbärs- och Valnötsträdet; under varma somrar gifver Vinrankan, vexande på kall jord i några trädgårdar, ganska goda och fullt mogna drufvor.

Det Garfveri för läder-beredning på Engelska sättet, som i Staden varit anlagdt med betydlig kostnad, har icke förmånligt utfallit. Sakkännare tro, att källvattnets kalkhaltiga natur har en menlig inverkan på berednings-sättet efter denna metod. För öfrigt idkas garfveri såsom skrå-näring, der vid förnämsta sysselsättningen utgöres af beredning för egarnes räkning af dertill inlemnade hudar och skinn.

Läder finnes för öfrigt till salu nästan i alla handelsbodas, och en stor del af allmogen bereder sjelf läder till eget behof.

Två Tobaks-fabriker finnas i Staden, hvaraf dock endast en är i gång och uti hvilken äfven snus tillverkas.

Den i förra Berättelsen omnämnda Kol-ugn, i grannskapet af staden, fortfar att bränna kol till afsalu för stadens behof.

Nära Staden finnas, utom flera väderqvarnar, fyra vattenqvarnar, trenne på Stadens och en på Södra Häradets område, hvilka erhålla öfverfalls-vatten från en stor källa, som utspringer ur berget nära hafsstranden.

Inom Staden finnas flera springkällor, som aldrig uttorka; men någon förmånlig verkan af deras lindrigt kalkblandade vatten, som flerstädes anses fördelaktigt för färgerierna, förmärkes dock icke på de härvarandes tillverkningar, som äro af vanlig beskaffenhet.

I Wisby finnes ett Gymnasium och en högre Lärdoms-skola med 3 Apologist-klasser. Sedan Kongl. Majt Nädigt anslagit lön för en tredje lärare, har undervisningen uti apologist-skolan blifvit betydligt utvidgad, till stor fördel för orten; och besökes denna skola af ett stort antal lärjungar.

För fattiga barns undervisning är i Staden väl besörjdt, och med nit och omsorg vakas deröfver. Ett välgörande Sällskap underhåller en skola efter Bell-Lancasterska metoden, der 120 fattiga gossebarn njuta fri undervisning.

Uti Fruntimmers-samfundets Fattig-skola, numera efter Samfundets höga Beskyddarinna kallad Drottning Desiderias Skola, undervisas omkring 40

fattiga flickor, utom i läsa och skriva, äfven i sömnad; hvarförutan finnes en af Borgerskapet inrättad Söndags-skola, hvilken genom frivilliga bidrag af stadsboerne underhålles, och flitigt besökes af hantverks-lärlingar och några gesäller.

Några år har, genom tvenne privata personers nitälskan, här funnits en slags teknologisk Skola i det teoretiska för begynnare; men sedan lärarne bortflyttat, har densamma förändrat sig till en Ritskola, hvori likväl undervisning i räknekonsten meddelas. Utan arvode förestås nu denna skola ganska berömligt af tvenne de skickligaste bland de förra eleverne.

För bemedlade föräldrars barn underhålles och förestås af en Prestman en Vexelundervisnings-skola, som besökes af 40 à 50 barn. Enligt Borgerskapets gjorda löfte för vinnande af Nädigt bifall till ansökan om en tredje lärare vid apologist-skolan, skulle en förberedande läro-anstalt till apologist-klasserne alltid underhållas i Staden, och härtill var nyssomförmälda vexel-undervisnings-skola afsedd, som då egde en rymligare lokal.

Flera mindre privata Skolor finnas äfven, de flesta för flickebarn.

Länets helsovård är koncentrerad i Staden, hvarest hospitalet, kurhuset och lazarettet äro belägna, äfvensom apoteket, det enda i Länets befintliga, hvilket dock för behöfvat är befuntet tillräckligt. Båda Provincial-läkarne äro äfven boende i Staden.

De fattigas antal inom Staden är beklagligtvis stort, och får Staden stundom tillökning i deras antal genom afsigkomne bönder, hvilka för en ringa penning inköpa någon gammal koja och efter kort tid med talrik barnskara falla stadens fattigvård till last. En tillökning i fattig-antalet uppkommer äfven understundom utaf afskedade artillerister, tillhörande garnisonen, samt deras hustrur och barn.

Arbets-förtjenst under sommaren saknas icke, då det ofta är brist på arbetare och dagsverks-priserna lika höga om icke högre än i de flesta mindre städer. Till de fattigas understöd taxeras stadens invånare, hvarförutan något litet af *tolags-medlen tillflyter fattig-kassan*. Dessutom utdelas årligen till jul 1,000 Rdr Rgs, utgörande intresset af ett donerat kapital.

Stadsboerne hafva äfven de år, då matvaror äro i högt pris, förenat sig om en soppkoknings-anstalt under vintermånaderna, med en efter de fattigas omständigheter lämpad utdelning, antingen gratis eller till nedsatt pris.

Till att befordra omtänka och sparsamhet bland den arbetande klassen har förutnämnda Sällskap för välgörenhet år 1830 under sin garanti stiftat en Sparbank, hvaruti insatserna vid 1837 års slut uppgingo till 13,895 Rdr 25 sk. Bko. Sällskapet har likväl ännu icke haft den tillfredsställelsen, att

den folkklass, för hvilken sparbanken egentligen blifvit inrättad, till stort antal deraf dragit fördel.

För ordning och säkerhet inom Staden finnas Byggnads- och Brand-ordningar, öfver hvilkas efterleafnad hand hålles.

För hamnen är särskild Hamn-ordning. Hamnen är för det mesta kringbyggd med trädquay. Men denna hamn, som utgör ett hufvudsakligt vilkor för stadens uppehåll och förkofran, är numera alltför grund för djupgående fartyg; den har endast 9 fots djup, hvilket vållar den stora olägenhet, att många fartyg måste, sedan de i hamnen intagit halfva lasten, ankra ute på den osäkra redden för att intaga återstoden. Så långt medel-tillgång förefunnits har staden ingenting försummat till hamnens förbättring; men det, så väl sommar som vinter, fortsatta muddrings-arbetet förslår icke härtill. Fartygens in- och utlöpande till och från hamnen är farligt och vid hög sjögång samt vissa vindar, ehuru gynnsamma för den tillärnade kursen, ogörligt.

Staden har, genom Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, under den 15 Aug. 1836 i underdånighet anhållit, att en skicklig ingenieur för hamnbyggnader måtte blifva hitsänd, för att undersöka förhållandet och uppgifva de åtgärder och kostnader, som erfordras att sätta denna för orten så angelägena hamn uti godt skick, och Ed. Kgl. M:t har uti Nädig Skrifvelse af den 14 April 1837 härtill lemnat Nädigt bifall, så fort ledighet för ingenieuren till denna resa kunde yppa sig.

Förutan reparation af kyrka och inrättandet af en ny begravningsplats, uppgående till en kostnad af 10,000 Rdr Bko, som blifvit omförmäldt uti sednaste Femårs-berättelse, har Staden under sistförflutna år bekostat en fullständig renovation af dess orgelverk samt smakfull ombyggnad af läktarne till detsamma, uppgående till en kostnad af 5,032 Rdr, hvarjemte Staden jemväl åtagit sig uppförandet af ett Kapell å nya kyrkogården, efter en af Eders Kongl. Maj:t Nädigst fastställd ritning.

Wisby är den enda Stad i Norden, som förvarar många och stora fornlemningar af 12:e och 13:e seklets byggnadskonst. Några bland de i ruiner stående kyrkorna utmärka sig synnerligen genom ett ädelt och snillrikt byggnadssätt. Ovedersägligen vore det en stor förlust om dessa vackra minnen genom tidens åverkan skulle gå förlorade, synnerligen då de, med användande af icke betydlig kostnad, kunna i sekler bevaras; ty deras fasta byggnadssätt af bruten och huggen kalksten garanterar härföre; de skulle ock nu befinnas i vida bättre skick än de äro, om icke mennisko-åverkan å dem i förra tider hade åstadkommit den mesta förstörelsen. Ett litet men otill-

räckligt anslag, till underhåll af stängsel m. m. vid ruinerna, har blifvit anvisadt uti inkomsten af hospitalets tomtören i Staden.

Stadens inkomster af Hamn- och Bro-penningar, den tolagen tillhörande Fattigvårds-afgiften, Mätare-, Vägare-, Kokhus-, Barlast- och Brännpenningar, Tolag, Værfvet och Beckborg hafva utgjort:

År 1833	Rdr 5,100:
” 1834	” 4,009:
” 1835	” 3,950:
” 1836	” 4,600:
” 1837	” 4,150:

Wisby den 31 Augusti 1838.

S. HOHENHAUSEN.

Lars Hambræus.

L. J. Gardell.

